

Szirmai Erika

Hogyan működik a gyermekvédelem iskolai erőszak esetén?

A társadalompolitika legfőbb alapelve az a szándék, amely a rossz társadalmi viszonyok között élők életminőségének jobbítását célozza. Jelen írás témája annak bemutatása, hogy ezen általános alapelvek hogyan jelennek meg, és hogyan érvényesülnek egy speciális jelenség, a gyermekek iskolai agressziója és az azzal kapcsolatos problémák kezelésekor az intézményekben és az intézkedésekben. A téma nagyon szerteágazó. Az iskolában lecsapódó más társadalmi problémákat háttérükben hordozó esetek szélesebb körű, más területeket érintő probléma-kezelést is igényelnének, a szorosabban vett terület háttérének tárgyalását tanulmányunkban a gyermekvédelemre és annak intézményeire szűkítjük. A témát valós eseteken keresztül tárgyaljuk, melyeket családgondozóval készült interjú alapján ismertetünk.

A szociálpolitika egyik kérdésköre, hogy meddig tart a társadalom felelőssége, melyek a saját maga által kimondott kötelezettségei, és hol kezdődnek az egyén szabadságjogai. A határ nem állandó: történelmi koronként, kultúránként nagy eltérések lehetnek a megítélés kérdésében.

A gyermekvédelem területe, az abban bekövetkezett változások is tükrözik e dilemmát, bár az értelmezés egységeként az egyén mellett a család áll. A család mint a társadalom alapközössége különböző értelmezéseket nyert a történelmi fejlődés során, mely értelmezések adták a társadalomnak a család életébe való beavatkozás, a család tagjainak adott támogatás alapjait is.

Mint azt Kerecsi Klára végigköveti, a család a csoportos együttlét kezdeti szakaszából, mely még közügyjelleggel bírt, a monogám család kialakulásával olyan közösséggé vált, amely termelőegységként működött, melynek tevékenységei egységbe foglalták a munka és az otthon területét is. A nagycsaládokban a gyerek is aktívan részt vett a munkában már viszonylag korai életszakaszától kezdve, ellátásáról, gondozásáról több felnőtt is gondoskodhatott. Amikortól azonban a család megszűnt termelőegységként funkcionálni – ezt a változást az ipari társadalom hívta létre –, a családi és termelési funkciók elkülönültek, és létrejött a polgári társadalom azon elvárása, melyben a család volt hivatott a szocializációs alapfunkciók ellátására – azaz a gyerekek nevelésére, gondozására, ellátására. A kornak megfelelően a családon belül az apa határozta meg a család működésének alapelveit. E fel-

fogás következtében társadalmi szerepvállalás a gyermekek ellátásában és jólétének bármilyen szintű biztosításában igen korlátozottnak volt tekinthető, hiszen a gyermek mint érték alapelv csupán a középosztályban és a fölötte álló osztályoknál jelentkezett, a család továbbélése, a vagyon továbbvitele céljából. Az alsóbb osztályokban a család tagjai munkavállalóként jelentek meg a termelésben, mely rendszerben a gyerekeket célzó társadalmi intézkedések is a munkavállalás vonatkozásában érintették e korosztályt (a gyermekmunka szabályozásának megjelenése a jogban). Emellett a társadalmi javakból legkevésbé részesülő csoportokban jelentkező, a társadalom érdekeit veszélyeztető problémák (nyomor, függőségek, deviáns viselkedésformák) kivédésére a gyerekek szintjén a korabeli társadalom a menhelyek létrehozásával, a társadalom érdekeit szolgálni nem tudó családokban a szülői jogok részleges vagy teljes megvonásával vagy átvállalásával elindította a gyermekek védelmének társadalmi szintű lépéseit. E lépések a társadalmat leginkább veszélyeztető bűnözésen belül a gyermek- és fiatalkori bűnelkövetés ellen irányultak (KEREZSI 1995, 9–14), a család egyéb diszfunkcionálásának javítása nem volt vállalt feladat.

Magyarországon, az Európa fejlettebb államaiban végbement folyamatokhoz hasonlóan, a gyermekvédelem először a családi gondoskodásból kiesett, elhagyott vagy a társadalmi értékek ellen fellépő bűnöző gyermek- és fiatalkorúak ellátását azonos módon, együtt oldotta meg, „a gyermekvédelmi rendszer kialakítását alapvetően a társadalom védelme jellemezte.” (KEREZSI 1995, 18) A gyermekvédelem további magyarországi fejlődésében tetten érhetőek a legsürgősebben megoldandó társadalmi feladatok mögött húzódó prioritások: először az ideológia mindenhatóságába vetett hit következményeként, az intézményes gondozás preferálása – ahol a helyes eszmékkel való „tápláltság” feloldja a szociálpolitikai jellegű gondokat –, majd a gazdaság élénkülésével és szerepének hangsúlyossá válásával, a lehetőségek bővülésével, a felmerülő problémák speciális gyermekvédelmi feladatai nyertek teret. Ez utóbbi korszakban a problémakezelés a következmények, a problémás állapot orvoslását célozta, s alapelveiben továbbra is a társadalmi munkamegosztásban „jól teljesítők” elismerése és támogatása jelent meg (KEREZSI 1995, 17–22).

A gyermekvédelem napjainkra fokozatosan egyre közelebb került ahhoz az alapelvhez, mely a családi feladatvállalás zavara esetén a normális funkcionálás visszaállítását tekinti céljának. A New York-i Gyermekek Jogairól szóló Egyezményt Magyarországon kihirdető törvénnyel, majd az 1997-es gyermekvédelmi törvénnyel teljessé vált a gyermekek jogainak (és kisebb mértékben kötelességeinek is) a jog dokumentumaiban való deklarálása. A törvények alapelve, hogy a gyerek legjobb érdekei érvényesülhessenek.¹ Ehhez az állam a családot támogatja olyan mértékben, hogy elsősorban családi környezetben történjen meg a gyerekek nevelése, szocializációja. Ezzel a gyermekvédelem inkább mint támogató ellátásrendszer jelenik meg, semmint a társadalmi céloknak ellen ható szülők tevékeny-

¹ „A gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéséhez.” Valamint: „A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez.” Gyermekvédelmi törvény II. fejezet (Alapvető jogok és kötelességek, Gyermeki jogok), 6. § (1) és (2).

ségének szerep-átvállalója. E törvények mellett az Alkotmány, a családjogi törvény (1952), a Munka Törvénykönyve (2000), a közoktatási törvény (1993), az egészségügyi törvény (1997), valamint a büntető igazságszolgáltatás és jogszabályainak ide vonatkozó részei határozzák meg a gyerekek jogait, hasonlóan a gyermek érdekeinek érvényesülését támogató szellemben.

A GYERMEKVÉDELMI RENDSZER FELÉPÍTÉSE

A gyermekvédelem – korábban – a Szociális és Munkaügyi Minisztériumhoz tartozó ellátás, azonban feladatainak összetettségéből következően más szakterületek alá tartozó szervezetekkel is szorosan együttműködik: az ellátás kiterjed az egészségügy, a közoktatás, az igazságszolgáltatás szervezetei, társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok igénybevételére.

Az 1997-es (XXXI.) gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) alaptételének (a preventív és a családba visszahelyező megoldások elsődlegessége) megfelelően a gyermekvédelem rendszere az ellátási igényeknek megfelelően különböző szintekre terjed ki. A gyermeknevelés olyan jellegű problémái, melyek kisebb mértékű beavatkozással megoldhatóak, és kevésbé érintik a család autonómiájába való beavatkozást, a gyermeket kevésbé veszélyeztetik, a gyermekjóléti alapellátás hatókörébe tartoznak. Ezt követik a személyre szóló szakellátási intézkedések, melyek előkészíthetik a gyerek családból történő kiemelését (örökbefogadás előkészítése), vagy ideiglenes elhelyezést nyújtanak (gyermek- és lakásotthonok). A gyámügy a gyermekvédelem segítségével a kiemelés különböző módjai és az ahhoz kapcsolódó eljárások fölött rendelkezik (a Gyvt. alapján).

A legfőbb cél a család integritásának visszaállítása, a gyerek számára olyan család kialakítása, melyben fejlődése biztosított: „Az alapellátásnak hozzá kell járulnia a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének, jólétének, a családban történő nevelésének elősegítéséhez, a veszélyeztetettség megelőzéséhez és a kialakult veszélyeztetettség megszüntetéséhez, valamint a gyermek családjából történő kiemelésének a megelőzéséhez”. Ennek eléréséhez a probléma felmerülésekor a családsegítők, szociális munkások javaslata alapján a rendszer a gyermekjóléti alapellátáson belül pénzbeli ellátással (pl. gyermekvédelmi támogatás, a gyermekétkeztetés normatív kedvezménye), vagy a települési önkormányzatok által biztosítandó természetbeni (pl. étkeztetési hozzájárulás, tanszerellátási hozzájárulás) vagy személyes gondoskodást nyújtó ellátásokkal (prevenció programok, családgondozás, bölcsőde, stb.) járul hozzá. Amennyiben a gyermekvédelem gyermekjóléti alapintézkedései nem oldják meg a problémát, kerülhet sor a gyerek családból való kiemelésének előkészítésére, majd a megfelelő környezetbe helyezésre (Gyvt. III., IV. fejezet).

A családsegítés mint a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot ellátó szolgáltatás, szervesen kapcsolódik a gyermekvédelem rendszeréhez, és a gyermekjóléti szolgáltatással együtt alkot egységet – a gyermekjóléti szolgáltatás a nyolcvanas évek közepétől

2 Gyermekvédelmi törvény VI. fejezet, 38. §. (1)

működő családsegítő rendszerre épült, az új gyermekvédelmi törvénynek megfelelően. Ma a családsegítő szolgálatot még mindig többen veszik igénybe – 2007-ben 462 ezer fő, míg a gyermekjóléti szolgálatokat 122 ezer fő (MAGYARORSZÁG PORTÁL 2007, 33). Fenntartásuk döntően önkormányzati feladat.

A következő két esetről a városi családsegítő központ családgondozójával készített interjú és az esetkonferenciákon készült feljegyzések alapján tájékoztam. A személyiségi jogok védelme miatt a szereplők neveit (névjelét) megváltoztattam, hiszen a cél a gyermekvédelem működésének illusztrálása, az általánosítható rendszerbeli problémák megmutatása.

Az első eset

B. második kisfiú, az iskolában viselkedési problémák, agresszív fellépés, tanulási nehézségek miatt szorult segítségre. Esete speciális. Anyja és két lánytestvére a Szovjetunió egyik volt tagköztársaságából érkeztek, akkor, amikor a távozásuk okát jelentő polgárháború éppen véget ért, ezért aztán itt már menekültstátuszt nem kaphattak, s helyzetük jogi rendezetlensége, a menekülttáborokban töltött hosszú idő, a papírok nélküli lét nagyon nehéz körülmények közé sodorta a családot. B. szülei a befogadótáborban ismerkedtek meg (az apa ugyanolyan nemzetiségű), B. már Magyarországon született. A család egy menekülttábor lakója volt, mielőtt Debrecenbe kerültek, ahol az apa feketemunkából élt és tartotta el a családot – már a táborból kikerülve. A család lakhelye egy nagyon kicsi, bár tisztán tartott „nyári lak” volt, a város külterületén. B.-nek nyelvi nehézségei is voltak, tanulmányaiban is lemaradt. Speciális, kis létszámú osztályba került, ahová több menekülttábori gyerek is járt. Az osztályközösségbe nem fogadták be, csúfolták: „Menj haza!”. B. ismétlődő, hosszú időn át tartó és súlyosbodó agresszív fellépései, támadásai miatt az osztálytársak – és szülei – egyre sürgetőbben léptek fel, segítséget kérve. A gyermekkel a menekülttáborban foglalkozó pszichológus szerint állapota nem volt olyan súlyos, hogy betegnek minősítsék, és kezeljék: közvetlen kapcsolatban együttműködő, kezelhető magatartást mutatott. Nyilvánvalóvá vált, hogy az iskolában az agresszivitásával figyelmet akart kivívni (az erőszakos jelenségek akkor súlyosbodtak, amikor anyja betegség miatt távol volt a családtól). B.-vel a DMJV Családsegítő és Gyermekjóléti Központjának családgondozója foglalkozott, a család speciális helyzetének rendezése tűnt a legfontosabbnak ahhoz, hogy B. és az osztályba járó többi gyermek kapcsolata is megnyugtatóan rendeződjön.

A probléma rendkívül összetett volt: a család státuszának jogi rendezetlenségéből fakadóan sem anyagi, sem szociális biztonságot nem érhettek el: szegénység és (egészségügyi, jóléti) ellátatlanság egyaránt sújtotta a családot. Az anya gazdag családból származott, otthon jómódban élt. Helyzetük itteni rendezetlensége miatt sem egészségügyi ellátásra (TAJ-kártya hiányában B.-t nem fogadták a pszichiátriai ambulancián, az anya betegségének ellátása is szívességi alapon történt), sem rendszeres gyermekvédelmi támogatásra, sem az apa megfelelő munkavállalására nem kerülhetett sor. A szülők nem beszéltek jól

magyarul, ami kommunikációs nehézséget jelentett. Az anyagi nehézségekben némileg segítséget nyújtott a kisebbségi (nemzetiségi) önkormányzat azzal, hogy buszbérletet vettek B.-nek, hogy a kezelésekre eljárhatson.

A gyerek agresszív magatartását részben a kulturális háttér, részben a szülők ellentétes nevelési elvei is támogatták. Az anya megpróbált együttműködni a családsegítővel és B. tanáraival, de az apa hagyományos kultúrára alapuló, a férfidominanciát támogató attitűdje, a fia „vezéregyenységére” való büszkesége ennek ellene hatott. A kettős norma még zavaróbb volt a gyerek fejlődésében és helyes normáinak kialakításában.

A többszörös találkozók, együttműködési megállapodások ellenére a helyzet nem javult megfelelően: a probléma első jelentkezését és megoldási kísérleteit követő nyári iskolaszünet után B. csak késedelmesen kezdte el a tanévet, miután a szülőket figyelmeztették az iskoláztatási kötelezettségre. Mivel B. továbbra is egyre súlyosabb agresszív megnyilvánulásokat tanúsított, az osztálytársak szülei egyre komolyabb panasszal éltek – rendőrségi feljelentés is született. Az iskola is egyre kevésbé tudta a helyzetet kezelni, a korábbi tanácsadótámogatást sem tudta megadni, s tartottak attól, hogy a szülők saját kezükbe veszik a megoldást. B. végül sürgősséggel került a pszichiátriai ambulanciára, magántanulóvá nyilvánítása érdekében.

Az eset végül a városi hatáskörből kikerült, mivel a szülők státuszuk rendeződése után Budapestre költöztek.

A második eset

A családban a jó anyagi körülményeket teremtő vállalkozó apa és az előző házasságából egy gyerekkel a családba érkező anya három közös gyereket nevelt. A házasság válással végződött, a válás után az apa rossz körülmények között hagyta volt feleségét és gyerekeit, anyagi kötelezettségének sem tett eleget (nem vagy alig adott pénzt a gyerekek ellátására). A válás során durva veszekedések kísérték a volt házaspár találkozásait. Az anya nem tudta feldolgozni a válást, gyerekeivel nem foglalkozott, alkalmi kapcsolatokat létesített, rendszeres jövedelme nem volt, egészségügyi problémái voltak, melyeket nem kezeltetett. A gyerekek ideiglenesen a nagymamához kerültek. A három közös gyerek közül Z. volt az, aki nem tudta szülei válását feldolgozni, agresszióval reagált, verekedett, csúfolódott az iskolában, gyerekeket és felnőtteket egyaránt támadott. A helyzet megoldását nehezítette, hogy az iskolai ifjúságvédelmi felelős nem segített (amikor Z.-t kiküldték az óráról, a folyosón „felvigyázta”), az igazgató is – presztízszokokból – egyre halogatta a problémakezelést, és későn jelzett a gyermekvédelemnek. A családsegítővel történt megbeszélések követően Z.-t másik iskolába helyezték át. Az új közösségben a gyerek oldódott, osztálytanítójával egyre harmonikusabb kapcsolatot alakítottak ki. A javuláshoz hozzájárult, hogy kiderült Z. sportbeli kivételes tehetsége. A gyerek a nagymama gondozásában, tanítója támogatásával és az edző külön segítségével fejlődésnek indult – bár alkalmanként még voltak agresszív megnyilvánulásai, egyes tanárok ellen. Sajnos azonban ez az iskola megszűnt, az új iskolában a gyerek visszaesett.

A családgondozó ebben az esetben is a gyerek érdekében, a családban tartás céljával olyan lépéseket tett, amelyekkel a védelembevétel elkerülhető: a gyerek első iskolaváltása, a segítő pedagógus valóban elindította a javulást. Ugyanakkor azonban az anya és az apa következetlen magatartása (az anya megszervezett gyógykezelésről való távollmaradása, az apa rendszertelen kapcsolattartása, anyagi kötelezettségeinek elhanyagolása) ellenkező irányban hatottak. A gyerek helyzetének megoldásában a másik lehetőség a nagymama gondozóként való kijelölése és részére segítségnyújtás volt, a szociális és hivatalos ügyek intézésében. Ez meg is történt. A családgondozás végső soron azonban az anya egészségének helyreállításától, helyzetének rendezésétől, munkába állásától várhatja a megoldást, hiszen a jelenlegi helyzet – a nagymama nyugdíján és a családi pótlékon alapuló létfenntartás – a rendszeres, kiegyensúlyozott gondozás a nagymama kora miatt nem tartható fenn hosszú távon.

A két ismertetett eset mutatja a gyermekvédelem – ebben az esetben a családsegítő központ – által kezelt problémák összetettségét: anyagi biztonság hiánya, lélektani krízishelyzet, a közösségbe való beilleszkedés nehézségei, többszörös, többirányú konfliktusok. (Emellett speciális problémák, mint a kultúrák értékrendje közötti eltérés is.) Mindkét esetben megtalálhatóak azok a problématípusok, amelyek a statisztikák szerint a leggyakrabban jelentkeznek (2. táblázat).

A két eset kiválasztásában a közös elem az iskolai agresszió volt. Mindkét esetben láthattuk, hogy az agresszív megnyilvánulások gyökere a családi helyzetben, a család speciális (a jogi státusz nélküli lét, etnikai másság) vagy gyakran előforduló problémájában (válás kiváltotta krízis) található. Bár mindkét esetről elmondható, hogy lelkiismeretes és szakmai szempontból megfelelő családsegítői ellátásban részesültek az érintettek, mindkét folyamat történéseiben jelentkeznek a gyermekvédelem eredményei és elismerésre méltó törekvései mellett a jellemző problémák is, amelyek közül a rendszer egy-egy működésbeli hibáját emeljük ki.

Elsőként a közbeavatkozást kiváltó cselekmények helyszínének, az iskolának és a gyermekvédelemnek a kapcsolódását vizsgáljuk. Mindkét esetben felróható az elsődleges jelzőrendszer, az iskola keretén belül működő, a közoktatás és a szociálpolitika „közös aktora”, az iskolai gyermekvédelmi felelős elégtelen fellépése. A jelenlegi szabályozások szerint a közoktatás intézményeiben egy állás (2007-es módosítás, előtte egy félállás) jut az iskolai szociális szakember foglalkoztatására (Kt. 1. sz. melléklet). Ezt a státuszt gyakran olyan pedagógusok töltik be, akiknek „nincs ki az óraszámuk”, azaz kiválasztásukat nem rátermettségük vagy képzettségük indokolja, hanem a helyzet diktálta szükség. 2001-es országos kutatás szerint a gyermekvédelmi feladatokat ellátó iskolai pedagógusok 17 százaléka látta el munkáját ilyen módon órakedvezményrel. „Ez a gyakorlat a gyermekvédelmi munka hatékonyságát feltehetően rontja, a gyermekvédelmi felelős motiváltságát megkérdőjelezi.” (MAROS és TÓTH 2002, 10) Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat ellátók 74%-ának van pedagógusi végzettsége,

12%-a szociális szakember, 4%-a tanulást segítő szakember, 1%-a lélektani szakember, 10%-a egyéb végzettségű (műszaki tanár, grafológus) (MAROS és TÓTH 2002, 8. táblázat). Az adatokban számszerűen mutatkozik a levont következtetés: „az iskolai gyermekvédelmi szakemberek egy jelentős részének alapvégzettsége nem idomul ahhoz a speciális feladathoz, amit el kell látniuk.” (MAROS és TÓTH 2002, 11) Ennek következtében nemcsak az iskolán belüli fellépés elégtelen, de megfelelő szakellátásba sem utalják a problémás gyerekeket – mint ahogyan ez a második ismertetett esetben is megmutatkozott. A gyermekvédelem problémáinak ellátására képessé tevő végzettség és felkészültség hiánya ugyanakkor szélesebb területen is jelen van: az egészségügyben a védőnők, a közművelődési szakemberek, szabadidő-szervezők, az igazságügyben a gyámügyi vagy bírósági gyakorlat szakemberei sem rendelkeznek megfelelő készségekkel (HERCZOG 1997, 117–120). Ez a hiányosság mutatkozik esetünk pedagógusainak fellépésében is: a probléma felületes kezelése, elkendőzése, majd a súlyosbodó gondtól való szabadulás a problémás gyermek másik intézménybe utalásával – tapasztalatunk szerint tipikus módjai az iskolai erőszakos cselekmények kezelésének.

A hatékony problémamegoldással szemben támasztott köz-elvárás is azonnali megoldásokért kiált, amint ezt Herczog Mária a csecsemőgyilkosságok kapcsán is megjegyzi. Ahelyett, hogy a társadalom az ilyen helyzetekhez vezető okokat orvosolná, olcsóbb, könnyebb és látványosabb, a rendszer hatékonyságát mutató lépés a büntetés (HERCZOG 1997, 116). Ez az elvárás az itt tárgyalt iskolai erőszakban csúcsonódó esetekre is jellemző: az áthelyezés másik intézménybe gyors és drasztikus megoldás – tehát megfelel a problémakezeléssel szemben támasztott külső, határozott fellépést kívánó elvárásoknak –, de ahelyett, hogy az új közösségben az áthelyezett gyermek valóban „tisztalappal” kezdene, legtöbbször eleve „problémás”-ként, gyanakodva fogadják. Ez, valamint a tény, hogy az agresszió okát az áthelyezés nem szünteti meg, eleve kétségessé teszi a lépést. A fenti példákban is megmutatkozott, hogy bár megértő, támogató közösségbe és pedagógushoz kerülve lassan érhető el javulás, az alapprobléma további fennállása magában hordozza a visszaesést.

A prompt megoldások felé irányulást – ez esetünkre gyermekvédelmi szempontból nem vonatkozik –, előhívhatja a gyermekvédelemben jelentkező gond is: az ellátásban dolgozók túlterheltsége (HERCZOG 1997, 126). 2007-ben az Észak-Alföld régióban kétszeres volt a leterheltség az országos átlaghoz viszonyítva (MAGYARORSZÁG PORTÁL 2007, 34.). Interjúalanyunk nyolcszor több esettel dolgozik, mint a budapesti családsegítő szolgálatban meghatározott ellátandó esetszámok. Az 1. és 2. táblázat adatai is – a gyermekjóléti szolgálatok által ellátott gyerekek számának, valamint az előforduló esetek számának változása – ezt a megállapítást illusztrálják.

1. TÁBLÁZAT

	1997	2001	2007
A gyermekjóléti szolgálat által gondozott gyermekek száma		111 982	121 539
Ebből alapellátásban történő gondozás	n. a.	93 900	96 284
Védelembé vétel	n. a.	15 034	23 371
Utógondozás	n. a.	3 048	1 884

KSH Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató, 2007, 10.

Az ellátott esetek számának kimutatása együtt a 2. táblázat adataival azt is mutatja, hogy a gondozási tevékenységben érintettek száma jóval kisebb mértékben növekedett, mint az egyes esetek száma. Mindez arra enged következtetni, hogy az esetek egyre összetettebbek, ami az ellátás nehézségeit növeli, emellett feltételezi több szakterület együttműködésének szükségességét is.

2. TÁBLÁZAT

A gyermekjóléti szolgálatok által kezelt problémák			
	1997	2001	2007
Anyagi (megélhetési, lakással összefüggő)	78 713	116 857	171 652
Gyermeknevelési	41 826	71 455	133 663
Gyermekintézménybe beilleszkedési nehézség	11 445	20 699	37 924
Magatartászavar, teljesítményzavar	24 466	41 170	78 919
Családi konfliktus (szülők egymás közötti, szülők-gyerekek közötti)	34 098	46 889	78 375
Szülők vagy család életvitele	39 150	62 990	113 085

KSH Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató, 2007, 10.

A két eset közös problémája a családok anyagi krízishelyzete is. Bár e gond nem ritka – a problémakezelés okainak 28-29%-át teszi ki (RÁCZ és SZOMBATHELYI é.n., 13) – s más kimutatás szerint is a családsegítők „leggyakrabban (88%) szolgáltatásokat és anyagi javakat közvetítenek vagy nyújtanak” (MAGYARORSZÁG PORTÁL 2007, 34) az akut esetkezeléshez. Különösen az első esetben, hozzájárulhatott volna a kezelés különböző intézményeinek szorosabb együttműködése: a menekültügyi státusz tisztázása hozzájárulhatott volna a család mind anyagi, mind egészségügyi ellátásának megnyugtató rendezéséhez, ami megakadályozhatta volna a helyzet súlyosbodását. Ebben az esetben a társintézmények közötti megalapozott, automatikus együttműködés hiánya rendszerbeli hiányosságot mutat. „A rendszerszemléletű megközelítés hiányában például nincsen olyan szakember, aki a koordinációt, együttműködést segítené, ennek szervezeti feltételeit biztosítaná.” (HERCZOG 1997, 123) Nem volt

megfelelő az oktatási intézmény és a gyermekvédelem közötti kommunikáció a második történetben sem, de ekkor az időbeli problémajelzés nem rendszerbeli, hanem fent említett személyes-szakmai hiányosságok miatt maradt el.

Mindkét, a rendszer működését illető kiemelt probléma azt mutatja, hogy a gyermekvédelmi rendszerrel együttműködő, az észlelő-jelző rendszer tagjaként vagy más területen belépő ellátók közös fellépése nem problémamentes. Ennek oka lehet az egyes területekre vonatkozó ismeretek hiánya, vagy a rendszerszemléletű együttműködést elősegítő, a különböző területeket átfogó felelős hiánya.

A jelenlegi gyermekvédelmi rendszer alapelvei két fő területre oszthatók: a működési elvekre és az azokat kiegészítő rendezőelvekre (BÜKI 16–48). Korábban a szociálpolitika egyik alapproblémáját a család életébe való beavatkozás, az egyéni felelősségvállalás vagy társadalmi szintű fellépés vonatkozásában említettük. A szubszidiaritás – a szerkezeti elvek egyike – „az önállóságot hangsúlyozza a szociálpolitikai rendszerektől való függőség helyett” (ZOMBORI 1997, 17–18 In BÜKI 2009, 20). Ezt az elvet követve a társadalompolitika akkor veszi át a gyerekekről való gondoskodást, amikor a család normális funkcionálása megbomlik, s a gyerek veszélyeztetetté válik. Az alapelv ugyanakkor az átvállalást csupán azon a szinten és addig a szintig engedi, ameddig a család az ellátásra nem képes. A gyakorlatban ennek eldöntése azonban nagyban függ attól, ezek a szintek hogyan értelmezhetőek. Szöllősi Gábor mutat rá, hogy kategóriák – konstrukcionista értelmezésben – nem független, hanem létrehozott jelentéssel bírnak, és sokszor az adott helyzet vonatkozásában értelmezhetőek (SZÖLLŐSI 2003). A veszélyeztetettség is, mely a gyermekvédelmi törvény kulcskategóriája,³ a gyakorlatban nyeri el értelmezését, azaz a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek döntéseiben. Ez is alátámasztja a minél képzetesebb és felelős döntéseket hozni tudó segítők szükségességét. Eseteinkben láthattuk, mennyire összetett feladat a krízishelyzetek kezelése, s azt is, hogy a rendszerbeli, az összehangolást segítő elemek hiánya mennyire megnehezíti, vagy ellehetetleníti az optimális megoldást. Az esetek vizsgálatában tapasztalhattuk, a szociálpolitika oldalán hogyan jelentkezik az iskolai erőszak kezelése, mely rövid betekintés is megerősítette azon meggyőződésünket, hogy az iskolai zaklatás problémája – a szakmában is jelenlévő leegyszerűsítő vélekedésekkel ellentétben – nem csupán az iskola által nyújtandó beavatkozással, hanem jóval szélesebb, az egész társadalmat érintő módokon kísérhető meg.

3 „veszélyeztetettség: olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza” (Gyvt. Értelmező rendelkezések 5§. 'n'. pont)

IRODALOM

- BÜKI P. (2009): *A gyermek védelme*. A gyermekvédelem elméleti alapvetése. Pont Kiadó, Budapest.
- HERCZOG M. (1997): *A gyermekvédelem dilemmái*. Pont Kiadó, Budapest.
- MAROS K. – TÓTH O. (2002): Az iskolai gyermekvédelem helyzete. *Kapocs*, I. évf. 3. sz.
- RÁCZ A. – SZOMBATHELYI SZ.: A magyar gyermekvédelmi rendszer. é.n.
http://szmi.hu/images/dok/gyermekevedelmi/gye_2.pdf [2010. június 8.].
- SZÖLLŐSI G. (2003): A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció. *Esély*, 2. sz. 75–95.
- Gyermekvédelmi törvény (Gyvt.): <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16414> [2010. június 5.].
- Közoktatási törvény (Kt.): http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/kozokt_tv_070823.pdf [2010. június 8.].
- KSH Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató 2007.: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=891>. [2010. június 11.].
- Magyarország, 2007.: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2007.pdf> [2010. június 21.].